

MATKALLA JONNEKIN

Muutamia polkuja ruutujen välissä

MATKA ON KUIN tarina, polku sen mutkitteleva juoni ja eteenpäin vievä kulkupeli sen kantava idea. Useimmat tarinat puolestaan voi nähdä matkoina. Lähdön jälkeen ne kuljettavat lukijansa ja päähenkilönsä keskikohtaan ja lopulta kohti päätöstä, pisteeseen B. Matkan varrella kohdataan vaaroja ja kerätään kasvattavia ja mieltä ylentäviä kokemuksia.

Monissa sarjakuvissa tehdään toinen tois-taan huimempia matkoja, sarjakuvien sankarit koluavat maailman eri kolkkia avaruuden kaukaisimpia galakseja myöten. Tintti aloitti uransa lähtemällä junamatkalle kohti salaperäistä neuvostojen maata. Lopulta tupsupääreportterin retket veivät hänet 1950-luvulla aina kuuhun saakka. Matka on monesti tarinan taustalla vähintäänkin primus motorina. Vaan entäpä tarinat joissa matkanteko on keskiössä, liikku-minen, maisemanvaihtuminen, reissu itsessään tarinanaineksena, pääasiana? Road-sarjakuva? Tie-comics?

Harhamat

KAIKKIEN MATKAKERTOMUSTEN kantaäiti on tietysti **Homeroksen** jylhä harhailueeppos *Odyseia*, josta on tehty varmasti kymmenittäin sarjakuvaversioita. Vaikutteita nämä Odyseuksen muinaiset häröilyt Kreikan saaristossa ovat antaneet lukemattomiin myöhemmin tehtyihin tarinoihin, myös sarjakuvallisiin.

Sarjakuvissa kaikenmaailman homeeriset harharetket vääntäytyvät usein vähemmän yleisiin veijaritariinoin ja parodiisiin elementteihin. Esimerkiksi oman odyseiansa - niin maalla, ilmassa kuin sisäavaruudessakin - **Gilbert Sheltonin** luomat legendaariset Friikkilän pojat saivat kaksoisalbumissa *Idiootit ulkomailla* (*The Idiots Abroad*, 1982). Hipinretaleet koittavat siinä päästä halpojen huumeiden perässä Kolumbiaan, mutta kukin harhautuu omille teilleen. Albumin nimi viittaa myös toiseen kirjallisuuden klassikkoon, **Mark Twainin** matkakirjaan *The Innocents Abroad* (1869).

Kotimainen kirjaklassikko-adaptaatio suomalaisesta odyseista on **Kimmo Taskisen** versio **Aapelin** alkuteoksesta *Siunattu hulluus* (1948). Siinä Rummukaisen veljekset Ana ja Vilipus vievät veljeään Elmeriä traktorikyydillä hullujenhuoneelle. Ehtaan odyseian tyyliin matkalla kohdataan monenmoista viheltäjää: kylähulluja, juoppoja ja vankikarkuri nyt ainakin. Veljekset joutuvat moneen pinteeseen ja tilanteeseen aina putkasta herätyskokoukseen. Taskisen ihmiset ovat rumia, mutta tavattoman sympaattisia.

Tie-elokuvat ovat Homeroksen Odyse-

an moderni vastine. Tien päällä paetaan lakia tai ajetaan jotain takaa, tai etsitään itseä. Tai syynä voi olla vedonlyönti Jules Vernen maailmanympärireissun tapaan. Tietysti sarjakuvistakin löytyvät omat vastineensa. Albumissa *Asterix lyö vetoa* (*Le Tour de Gaule*) **Uderzo** ja **Gosciny** heittävät humoristisen viittauksen kuuluun Ranskan ympäriajoon. Roomalaiset saartavat gallialaisen kylän korkealla aitauksella eristääkseen tämän muusta Galliasta. Asterix lyö Julius Caesarin erikoislähettiläs Lucius Majonesiuksen kanssa vetoa, että hän pääsee ulos ja kiertää koko Gallian, tuoden kahdeltatoista eri paikkakunnalta niiden paikallisherkkuja todisteeksi. Asterixin ja Obelixin reitti seurailee ainakin osin todellisia pyöräkilpailun etappeja. Myös ruokamatkan herkut ovat kaikki aitoja nykypäivän ruokia ja juomia. Myös se Camaracumin (Cambrai) hölynpyöly (Bétises), ne ovat eräänlaisia raidallisia karamelleja.

Edellä mainitun Mark Twainin teoksen kaltaiset matkakirjat – traveloguet – olivat aikanaan hyvin suosittuja ja sarjakuvantekijät menivät tietysti pilkkaamaan niitä lähes tuoreeltaan. Englantilaisen **Richard Doynen** (1824–1883) piirtämä *The Pleasure Trip of Brown, Jones and Robinson* on nykyisellään jo unohtunut klassikko 1850-luvulta. Brittiläisten keskiluokkaisten herrasmiesten Euroopan matkan vaiheita kuvittava sarjakuva ilmestyi humoristisessa *Punch*-lehdessä jatkokertomuksena. Olisiko **Anthony Trollope** (1815–1882) ottanut koomisen romaaninsa *The Struggles Of Brown, Jones And Robinson* (1862) päähenkilöiden nimet tästä sarjakuvasta? Richard Doyle oli *Sherlock Holmesista* tunnetun **Arthur Conan Doynen** setä.

Ruotsalainen, sveitsiläissyntyinen **Fritz von Dardel** (1817–1901) teki sarjakuva-albumin *Familjen Tutings lustresa till Bomarsund* vuonna 1854. Tämä 50-sivuinen seikkailullinen hupsut-

Richard Doyle: *The Pleasure Trip of Brown, Jones And Robinson*

Ranskalaisen **Barun** (**Hervé Barulea**) japanilaiselle Kodansha-yhtiölle alun perin tekemä yli 400-sivuinen *Auringon valtatie* kertoo pakomat-kasta Pariisista Marseillehin. Parikymppinen Karim Kemal jää kiinni niin sanotusti rysän päältä ja pakenee kosta janoavaa mustasukkaista, murhanhimoista ja kaiken päälle vielä rasistista aviomiestä pitkin Ranskan maanteitä. Ystävänsä kanssa pakosalle lähtenyt Karim kohtaa matkan varrella tietysti kaikenlaisia täpäriä tilanteita ja tutustuu moniin värikkäisiin ihmisiin.

Piloillaan

KUNNIAKKAALLA POLULLA EI tärkeintä aina ole päämäärä vaan liike. Matka voi viedä syteen tai saveen, ojaankin. Menolipulla pääsee yhteen suuntaan, ja pummilla minne sattuu.

telu yläluokan perheen laivaristeilystä oli saanut selvästi vaikutteita sveitsiläisen **Rodolphe Töpfferin** *Koipeliinista* ja muista tämän sarjakuvista, vaikka olikin kerronnaltaan Töpfferin teoksia kömpelömpi. Koipeliinihan oli julkaistu ruotsiksi jo 1847.

Töpffer oli poliittisesti aktiivinen kirjailija, poikainkoulun opettaja ja Geneven yliopiston retoriikan professori. Töpffer kiinnostui kuvilla kertomisesta opettajana toimiessaan. Hän piirsi muistiinpanoja oppilaidensa kanssa tekemistään luokkaretkistä 1820-luvun puolivälissä ja teki niistä humoristisia matkakertomuksia. Siinä samalla hän keksi modernin sarjakuvan yli kuusi vuosikymmentä ennen amerikkalaista *Yellow Kidiä* (1896). Töpffer kiinnostui kuvakertomuksista myös teoreettisella tasolla kirjoittaen niistä esseitäkin.

Koipeliini eli Monsieur Cryptogamen harharetkistä kertova sarjakuva-albumi on alkuaan vuodelta 1830, kirjana se ilmestyi sanomalehti-julkaisun jälkeen vuonna 1845. Ranskankielinen teos käännettiin nopeasti useille kielille ja jo 1800-luvun puolivälissä Töpfferin sarjakuva oli levinnyt ainakin Ranskaan, Englantiin, Yhdysvaltoihin, Saksaan, Ruotsiin ja Tanskaan. Suomeksi Koipeliini ilmaantui ensin Sanomia Turusta -lehteen vuonna 1857 nimellä Koipeliini linnustus.

Tosissaan

MATKAKIRJOJEN JOUKOSSA OLIVAT pitkän aikaa suosittuja dokumentaariset omakohtaiset kuvaukset eksoottisilta matkoilta kaukasiin maihin. Se oli aikaa kauan ennen TV-dokumentteja. Matkakirjojen huippuaikaa oli 1800-luku ja 1900-luvun ensimmäinen puolisko. **John Lloyd Stephens** (1805–1852) kirjoitti matkoistaan Egyptissä ja Väli-Amerikassa, **Herman Melville** (1819–1891) Etelämeren saarista ja **W. Somerset Maugham** (1874–1965) kuvaili 1920-luvun Kiinan ihmeitä. Maailman pienetessä ja dokumenttielokuvien lisääntyessä kirjojen sävy muuttui ja suosio väheni.

Guy Delislen sarjakuva-kirjat kuitenkin jatkavat tavaltaan tätä vanhaa perinnettä. Kolmessa kirjassaan *Shenzen*, *Merkintöjä Burmasta* ja *Pjongjang* Delisle ihmettelee Kaukoidän autoritäärisiä diktatuureja, erikoista arkkitehtuuria ja aavemaista steriiliyttä. Ote on kuitenkin arkkinen ja toteava, eksoottinen ei ole enää sadunhoitoista. Kirjat ovat kiehtovia, joskin yhden henkilökohtaisen näkökulman tarjoavia kurkistuksia näihin salaperäisiin maihin.

Todellinen sankarimatka-kirja on **Kaisa ja Kristoffer Lekan** *Tour d'Europe* (Absolute Truth Press, 2010). Se kertoo pariskunnan yli 3000 kilometrin pituisesta polkupyörämatkasta, joka vie Porvoosta Nizzaan. Lekat olivat pyörien päällä kuukauden ajan, kulkien kolmen valtion läpi ja törmäten matkan varrella vastoinkäymisiin niin luonnonvoimien kuin oman itsensäkin taholta. Yksinkertainen graafinen kerronta luo omakohtaisen tunnelman, joskaan ei tavoita matkan varrella nähtyjä huimia maisemia. Ko-mea 476-sivuinen albumi lienee paksuin suomalaisen sarjakuvakirja.

Keksittyjä matkoja

TÄSSÄ YHTEYDESSÄ ON vielä mainittava sarjakuvapiirtäjien tekemät matkakirjat, jotka eivät kuitenkaan ole varsinaisia sarjakuvia. **Craig Thompsonin** *Carnet de Voyage*, **Peter Kuperin** *Comics Trips*, sekä **Jeanin elämää** -albumeista

tuttujen **Dupuyn** ja **Berberianin** *Carnets de voyage* pitävät sisällään päiväkirjamuotoisia luonnoksia, jotka on tehty nopein mutta varmin vedoin paikan päällä.

Dokumentaarisista matkakuvauksista on lyhyt matka imaginääriin matkakirjoihin. Etäisille saarille, kaukasiin paikkoihin tai jopa avaruuteen suuntautuvia matkakertomuksia käytettiin erityisesti 1700-luvulla satiiristen tarinoiden kertomiseen. Niiden avulla kirjoittajat pystyivät turvallisesti pilkkaamaan aikansa yhteiskuntaa ja valtaapitäviä. Tarinoissa tavattiin kääpiöitä, jättiläisiä tai muotopuolia ja hirviömäisiä olentoja.

Useista tämän tyyppisistä teoksista **Jonathan Swiftin** 1726 kirjoittama

Will Eisner: *To the Heart of Storm*

Gulliverin matkat on melkein ainoa, joka vielä muistetaan. Kapteeni Lemuel Gulliverin matkat useisiin maailman etäisiin maihin, neljässä osassa, mielletään tunnetuimmasta osastaan tehtyjen kepeiden kuvakirjamukaelmien vuoksi usein lastensaduksi. Alkuaan se oli tarkoitettu aikuislukijoille satiiriksi ihmisluonnosta, valtioista, hallitsijoista ja politiikasta.

Yllättäen läheisin jatke sarjakuvissa ovat italialaisen **Rodolfo Cimiron** käsikirjoittamat *Aku Anka* -sarjakuvat *Aku Ankan* Taskukirjoissa, tosin ilman yhteiskunnallista otetta. Joisakin sarjoissa on toisinaan kepeä ekologinen teema.

Cimiron tarinoissa Roope-setä etsii merkillisillä kulkupeleillä erikoisia aarteita tai

kummallisia luonnonrikkauksia ja löytää näillä matkoillaan outoja kansoja ja olentoja milloin maan alta tai avaruudesta.

Tarinassa *Kaikenlaisia torvia* (*Zio Paperone e le trombe di Eustachio*, 1970, AATK37) Roope havittelee muinaisen alkemistin Eustachion torvea ja etsintä johtaa ankat syrjäiselle saarelle, jonne on rakennettu jättimäinen korva! Tarinassa *Pikku Harmistuksen taikatarha* (*Zio Paperone e il giardino del "piccolo Gik"*, 1970, AATK37) Roopen kaivosryhmä on löytänyt aatiomaasta onton ison kultaisen prisman. Sen sisälle kömpivä Roope vaipuu uneen, jossa hän näkee huimaavan kauniita visioita rikkauksien täyttämästä puutarhasta, jollainen nyt karu ja kuiva alue joskus muinoin oli. Ankat löytävät tien maanalaiseen laaksoon, mutta samalla myös sen hyvin oudot pitkäkäätiset vartijat.

Mielenmatkoja

NOSTOS ON KREIKKAA ja tarkoittaa kotiinpaluuta, siitä juontuu sana nostalgia. Alkuaan koti-ikävä tarkoittanut termi kuvaa nykyään enemmän kaipausta lapsuuden aikaan, mikä ilmenee erityisesti popkulttuurin tuotteiden haikana muisteluna, mielenmatkoina menneeseen.

Monissa tarinoissa fyysinen matka usein herättää päähenkilön muistelemaan menneitä, puntaroimaan valintojaan ja menneisyydessä tekemiään päätöksiä. Amerikkalaisen *Will Eisnerin* laaja omaelämäkerrallinen sarjakuvaramaani *Myrskyn silmään* (*To the Heart of Storm*, 1990) kertoo junalla sotaan matkaavasta nuorukaisesta. Joukkojenkuljetusvaunussa Eisnerin alter ego muistelee menneitä ja syitä, joiden vuoksi hän osallistuu sotaan.

Japanilaisen **Jiro Taniguchin** mangassa *Haruka na Machi e* salaryman Nakahara palaa selittämättömällä tavalla aivan oikeasti menneisyyteensä matkattuaan vierailulle äitinsä haudalle. Nakahara elää uudelleen

kohtauksia lapsuudestaan mutta osaa käsitellä niitä nyt aikuisen minänsä kokemuspohjalla. Taniguchin toinen manga, nimeltään *Aruku hito*, Kävelevä mies keskittyy kokonaisuudessaan yksinäisen miehen kävelyretkiin kotikaupungin halki. Verkkaiset kuljeskelut sivussa valtavrasta, isoista kulkureiteistä ovat täynnä eleettömyyttä ja mietiskelyä. Teoksen katkelmallinen rakenne ja rauhallinen rytmi luovat haikeman tunnelman.

Aivan lopuksi päädytään helvettiin. Firenzeläisen **Dante Alighierin** (1265–1321) ultimaattinen mielenmatka Helvetin piireihin runoelmassa *Jumalainen näytelmä* (*Divina commedia*) kääntyi sarjakuvaksi tuoreessa suomennoksessa *Jimbo Helvetissä/Kiurastulussa*. Alkuteos on ver-tauskuullinen, aikansa filosofian, teologian ja

politiikan värittävä teos - kaikin puolin mittava ja vaikeaselkoinenkin eppinen runoelma. Commediassa Dante vaeltaa runoilija **Vergiliuksen** opastamana Helvetin ja Kiirastulen kautta Paratiisiin, matka on myös symbolinen vaellus aikansa firenzelaissä poliittis-uskonnollisessa maailmankuvassa.

Amerikkalaisen **Gary Panterin** underground- ja punkhenkisessä versiossa ylevän runoilijan paikan on ottanut Panterin jo 1970-luvulla luoma rujo lanneasuinen Jimbo-hahmo. Helvettiinä ostoskeskusyhteisö Focky Bocky rakkauden meren ja autiomaan tienoolla, ja Vergiliuksena matkalaukun näköinen ehdonalaisvalvojarobotti.

Panter lusikoi Danten tekstin sekaan kaikeklaisia viittauksia niin korkea- kuin populaarikulttuuriinkin. Rocksanoitusten seassa on Danten lisäksi pätkiä *Decameronesta*, *Raamatusta*, lainauksia **Ovidiuksen** *Metamorfooseista*, lukemattomista elokuvista, sarjakuvista ja ties mistä. Alluusiolla ja intertekstuaalisuudella raskautettua matkaa ei harppaa kertapolkaisulla, eivätkä rujan visvaiset visiotkaan matkantekoa välttämättä helpota. Mutta helveti soikoon, tällä matkalla on tunnelmaa siinä määrin, että näille poluille palaa uudelleen, vaikka matka onkin raskas.

Aivan heti ei uskoisi, että Danten helvettivisioista on tehty myös Disney-versio. Italiassa vuonna 1949 valmistunut *L'Inferno di Topolino*,

Guido Martina & Angelo Bioletto:
L'Inferno di Topolino

eli *Mikin Inferno* on parodinen mukaelma tämän runoelmaklassikon ensimmäisestä osasta. **Guido Martinan** kirjoittama ja **Angelo Bioletton** piirtämä versio alkaa Mikin ja Hessun teatteriesityksestä, näyttämöllä on meneillään kohta Jumalaisesta näytelmästä. Yleisön joukossa ovat myös konnat Musta-Pekka ja Abdul, ilkeä hypnotisoija Belucistanista. Heillä on kosto mielessään ja Abdul hypnotisoi Mikin ja Hessun katsomosta käsin, niin että he jäävät näytelmän maailmaan. Mikki luulee olevansa Dante ja Hessu Vergilius.

Kun Mikki näytelmän jälkeen puhuttelee Minniä Beatriceksi, tämä suuttuu ja kaverukset pakenevat kiukkuista Minniä kirjastoon. Beatrice oli Danten nuoruuden rakastettu ja monen teoksen, Commediainkin, innoittaja. Kirjastossa kaksikko nukahtaa Danten suurteoksen ääreen. Unessa Mikki tempaistaa sisään kirjaan.

Tämän jälkeen sarja seuraa alkuperäisen Commedian latuja yllättävänkin tarkkaan. Mikki saa oppaakseen Helvettiin vievälle tielle Vergilius-Hessun, joka saapuu paikalle polkupyörällä. Bioletton helvettikuvasto on paikoin tummanpuhuvan jylhää, paikoin karmivan koomista ja surrealistista. Vaelluksen varrella tavataan Helvetin kurimuksessa kituvia tuttuja Disney-hahmoja Dumbosta Akuun, ja nähdään mm. kuinka kanat nokkivat Sepe Suden luurangoksi. Aikamoinen Disney-trippi.

Kaikkia mahdollisia ruututarhareissuja ei tähän kartoitukseen mitenkään saatu mahtumaan. Toisinaan on uskallettava hypätä kartan ulkopuolelle ilman kompassia, hopi hopi!

Timo Ronkainen

*Godesta fiera dalla strana foggia,
Caninamente con tre bocche latera
Sopra una turba che nel fango alloggia;*

*Graffia gli spiriti, iscuoia ed isqualtra,
E intorno s'odon urli spaventosi,
Sì che par d'esser dall'odontoiatra.*

Mainitut albumit:

- Gilbert Shelton – Paul Mavrides: Friikkilän veljekset: Idiootit ulkomailla (2 osaa) - 1991 / Semic (The Idiots Abroad, 1982)
- Aapeli – Kimmo Taskinen: Siunattu hulluus, Kemin Sarjakuvakeskus, 2002
- Asterix Iyö vetoa, Sanoma 1973 (Le Tour de Gaule, 1965)
- Baru: Auringon valtatie, Like 1997 (L'autostrade du soleil, 1995)
- Richard Doyle: The Pleasure Trip of Brown, Jones and Robinson, Punch 1850; albumina 1854. Ei suom.
- Fritz von Dardel: Familjen Tutings lustresa till Bomarsund, 1854. Ei suom.
- Kaisa ja Cristoffer Leka: Tour d' Europe, Absolute Truth Press 2010
- Rodolphe Töpffer: Herra Koipeliini, Minerva Kustannus Oy 2007 (Monsieur Cryptogame, 1845)
- Dupuy ja Berberian: 1. New York carnets, 1996, 2. Barcelone carnets, 1999, 3. Lisbonne carnets, 2001, 4. Tanger carnets, 2004, 5. Istanbul carnets, 2007 (ed. Cornelius, 1996-2007)
- Will Eisner: Myrskyn silmään (To the Heart of Storm, 1990)
- Jiro Taniguchi: Aruku hito, englanniksi The Walking Man (Toptron Ltd T/A Fanfare, 2006)
- Jiro Taniguchi: Haruka na machi e, englanniksi A Distant Neighborhood (Ponent Mon S.L. 2009)
- Gary Panter: Jimbo Helvetissä/Kiirastulella, Huudahuuda 2010 (Jimbo's Inferno/Jimbo in Purgatory, 1999/2004)
- L'Inferno di Topolino (1949), kirjassa Le Grandi Parodie Disney, 1998. Julk. englanniksi kevyesti sensuroituna: Walt Disney's Comics and Stories #666, 2006

Lisää matkasarjakuvia

- Larmola–Hänninen: Parkkipaikka auringossa. Piskuisen kellaribändin keikkamatkaa.
- Walthery: Lentoemäntä Natashan monet seikkailut tapahtuvat toisinaan melkein kokonaan lentokoneessa.
- Gilbert Shelton – Paul Mavrides: Friikkilän veljekset Meksikossa (Mexican Odyssey). Friikkien toinen eppinen sekoilu.
- Milo Manara: Se suuri seikkailu. Manaran paras, Giuseppe Bergman etsii seikkailua
- Bourgeon: Hämärän matkamiehet. Tunnelmallista keskiaikaista vaellusta
- Apitz, Hillebrand, Kämper et al: Chris & Marty: Easy Rider – koko totuus (Rache für Easy Rider). Saksalaistekijöiden humoristinen albumi kuulun elokuvan jäljillä.
- Gene Kurkijärvi: Kullervo. Postkyberpunk-tiesmitä-Kalevalaa ja roadmenoaa.
- Kazuo Koike – Goseki Kojima: Lone Wolf & Cub. Sankari vaeltaa pienen poikansa kanssa ympäri feodaalista Japania
- Bryan Talbot: Tuhman rotan tarina. Teini-ikäinen Helen karkaa kotoaan, paeten isänsä seksuaalista ahdistelua. Matkatarina, kasvutarina, selviämistarina.